

Türkiye Cumhuriyeti devletinin beş yıldan bu yana 'güvenlik' amacıyla Irak sınırında barajlar inşa etmesi ve bu projeleri son aylarda tekrar hızlandırmasıyla barajların güvenlik ve siyasi boyutu daha da tartışılır hale gelmektedir.

Türkiye'nin Baraj ve HES Politikaları Bağlamında Güvenlik Barajları

Ercan Ayboga
Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi
Eylül 2013

Kürtlerin yoğun yaşadığı bir bölge olan Dersim'de 90'lı yılların sonunda planlanan ve inşa edilen pek çok tartışmalı baraj ve HES sonucu, Türkiye Cumhuriyeti'nde barajların Kürtlere ve diğer etnik topluluklara karşı silah olarak kullanılması gündeme gelmeye başladı. Özellikle Dersim'de inşa edilen baraj ve HES projelerine karşı öne çıkan eleştiri, barajların sosyal-ekonomik amaçtan ziyade Kürtleri zorla göç ettirip kendi kültürlerinden uzaklaştırmak ve asimilasyona tabi tutmak ve böylece bölgenin isyancı özelliğini tamamen ortadan kaldırmaktı. GAP Projesi (Güneydoğu Anadolu Projesi) çerçevesinde 1980'li yıllardan beri kurulan barajlar da bu çerçevede kısmen eleştirel şekilde tartışılıyordu, ancak GAP projesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu politikaları ve diğer boyutlar daha ön plandadır. 2008 yılında Türk Hükümeti tarafından ihaleye açılan ve Irak Cumhuriyeti sınırına yakın yerlerde kurulması amaçlanan 11 'güvenlik barajı' sonucu Dersim'e dair var olan bu algı diğer Kürtler ve Türkiye'deki diğer muhalif kesimler tarafından daha fazla dile getirilmeye başlandı. 2013 ilkbaharında yeni bir siyasal süreç kapsamında PKK'nim ateşkes ilan edip gerillalarını Türkiye sınırlarının dışına geri çekmeye başlaması, buna karşılık bu 'güvenlik barajları'nın bir zorunlu inşaat arasından sonra devlet tarafından tekrar hızlandırılması, Kürtlerin çoğu arasında büyük kaygı yaratmakta ve protestolara neden olmaktadır.

Bu 'güvenlik barajları'nın ne olduğunu bu araştırmada genişçe ele almaya çalışacağız. Fakat ondan önce genel olarak barajların (HES'ler buna dâhil) daha iyi anlaşılması için son yıllarda Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde neden bu kadar çok baraj kurulduğunu analiz edeceğiz.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti devleti 90'lı yılların sonundan bugüne, nehir ve dereler üzerinde kurduğu barajlardan dolayı gittikçe artan bir boyutla, en başta bu projelerden etkilenenler olmak üzere birçok kesim tarafından eleştirilmektedir. Bunun nedeni açıktır; bu projeler genellikle yereldeki insanlara büyük sosyal ve ekolojik zararlar ve sadece bazı durumlarda sınırlı fayda getirirken, devlete ve projede yer alan şirketlere ekonomik ve siyasi kâr sağlamaktadır. Devlet tarafından tanımı yapılan 'kalkınma' adına ve 'ulusun' ilerlemesi uğruna yerel topluluklara ve halklara göç ettirme, topraklarını terk etme ve öngörülen düşük tazminat bedelini kabul etme dayatılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti temelden sorunlu, anti-sosyal ve anti-ekolojik enerji, tarım ve kalkınma politikaları ve ciddi bir demokrasi yoksunluğundan dolayı bugünlere kadar kurduğu 1500 civarında barajla (bu sayıya Hidroelektrik Santrali (HES) olarak tanımlanan yapılar da dahil; genel olarak bu raporda baraj tanımıyla HES'ler de dahil edilmektedir) en az 400 bin insanı doğrudan göç ettirdi¹ ve bir o kadarının daha yaşam kaynaklarını elinden aldı. İkinci gruba tarım alanları kısmen elinden alınanlar, topraksız köylüler ve HES'ler sonucu kurutulan akarsu yataklarına bitişik bölgelerde yaşayan insanlar dahildir. Planlanan en az 2000 bin baraj ve HES projesiyle² yarım ile bir milyon kadar insanın daha doğrudan etkilenmesi beklenmektedir. Belirtilen bu sayılara Suriye, Irak ve Gürcistan devletleri sınırları içinde yaşayan insanlar dahil değildir ki bununla birlikte rakamın bir kaç milyonu bulacağı tahmin edilmektedir. Çünkü Dicle, Fırat ve Çoruh gibi uluslararası akarsular üzerinde kurulan barajların bu akış aşağı

1 DSİ Genel Müdürlüğü 2011 Yılı Faaliyet Raporu 355 bin göç ettirilen insandan bahsetse de, bu rakamın bazı örnek projelerden anlaşıldığı gibi eksik olduğunu düşünüyoruz ve en az 400 bin kişi zorunlu göç ettiğini belirtebiliriz.

2 Bu sayının bazı kesimlerce dörtbini bulabileceğini burda hatırlatalım.

devletlerde de ciddi olumsuz sonuçlara neden olmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti 2000'li yılların ortalarına kadar barajlardan etkilenen insanlarla proje öncesi hiç bir diyalog kurmayıp karar sürecine dahil etmezken, ancak baraj inşaat projesi başladıktan sonra tapusu olan yapı ve topraklara yasal açıdan mecburi kaldığı tazminat bedeli ödemekteydi ki bu bedeller de genellikle yetersizdi. Devlet halkça gösterilen tepki durumunda doğrudan silahlı güçlerini de bazı durumlarda kullanabiliyordu. Yine birçok defa, göç edecek insanlara baraj gölü suyunun tutulması aşamasında bazen haber bile vermiyordu ve insanlar eşyalarını bile alamadan kaçmak zorunda kalıyordu³. Kısacası devlet çok baskıcı şekilde hareket ediyordu. Çatışmalı bölgelerde, yani Kürt illerinin çoğunda, bu baskı çok aşırı boyutlar alabiliyordu.

1997 yılında yapılan bir yasa değişikliğiyle bir Çevre Etkilendirme Değerlendirme (ÇED) süreci ve bunun sonucunda bir rapor gerekli oldu; ancak sadece 1993 sonrası kararlaştırılan projeler için⁴. ÇED yasınının çok eksiklikleri olmasına (etkilenenlerin kesin karar alınması öncesi proje hakkında görüş belirtememesi ve karara etkide bulunamamaları) ve uluslararası standartları yerine fazla getirmemesine rağmen, nispeten olumlu olan bu yasa eksikleriyle bile ciddi bir şekilde uygulanmamaktadır. ÇED süreci çoğu zaman yasaların açıkça çiğnenmesi, mahkeme kararların uygulanmaması, hile, tehdit ile kurum, STK ve insanların satın alınmasıyla uygulanmaktadır. Baraj inşaatı aşamasına geçilince tepkiler devam edince etkilenenler ve diğer eleştirmenlere yönelik bu uygulamalar ve başka baskılar artmaktadır. Kısacası ÇED cüzi iyileştirme sağlamaktadır, bundan dolayı da göstermelik ve görüntüyü kurtarmaktan ibarettir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde 90'li yılların sonunda barajlar açıkça eleştiri konusu olmaya başladı. 2000 yılında üç bölgede kampanyalar yürütülmeye başlandı, bunların hedefinde sosyal, kültürel ve ekolojik açıdan yıkım getiren ve yerel halka yararı olmayan Ilısu (Mardin), Yusufeli (Artvin) ve Munzur (Dersim) barajları vardı. 2002 yılından itibaren Alliano'u 2011 yılında su altında bırakan Yortanlı barajı bu tartışmalı projelere eklendi. Bir süre bu dört baraj gündemin merkezindeyken, 2007-2008'de durum değişti ve protestolar yaygın şekilde her yerde gelişmeye başladı. Bunun nedeni açık, 2005-2007 yıllarında özelleştirme politikası çerçevesinde çok sayıda akarsuyun HES yapımları için şirketlere satılmasında ve çok sayıda barajın projelendirilip şirketlere ihale yoluyla verilmesinde yatmaktadır. Projelerin etkilenenlere danışılmadan ve rant mantığıyla acele uygulanmak istenmesi Türkiye'nin her ücra vadisinde halkları, yıkım getiren projelere karşı örgütlemeye başladı. Bugün Türkiye'nin onlarca bölgesinde değişik boyutlarda protestolar olmaktadır. Birçok yerde tüm etkilenenler, bir ilçenin veya ilin tümü baraj projesine karşı çıkmaktadır. Yereldeki direnişin yanında bölgesel ve ülke çapında baraj mağduru hareketler bir araya gelmeye çalışmaktadırlar. Ortak şekilde açıklamalar, İstanbul ve Ankara'da yürüyüşler ve ortak eylem günleri gerçekleştirilmiştir. Kalıcı ve kapsayıcı ortak bir ağın oluşturulmasında fazla başarılı olunmasa da birçok hareketin birbiriyle iletişimi ve dayanışması devam etmektedir.

Tüm bu geniş ve uzun süreli karşı çıkışları devlet yetkilileri dinlememekte, itirazları samimi şekilde ele almamakta ve ısrarla projeleri uygulamaya çalışmaktadır. Birkaç istisna dışında bugüne kadar hiç bir baraj projesi yapılan eleştiriler sonucu hükümetin aldığı bir kararla iptal edilmedi. Ancak yerelde fiili direnişlerden ve buna dayanan mahkeme kararlarından⁵ dolayı toplam bir baraj ve beş küçük HES projesi tamamen durdurulmuştur.

Türkiye'nin uyguladığı Enerji, Tarım ve Kalkınma modelleri kapsamında baraj inşasının nedenleri

Türkiye'de barajların bu ısrar ve yoğunlukla yapılmasının nedenleri farklı açılardan ve farklı vurgularla değişik kesimlerce açıklanmaktadır. Her dile getirilen baraj inşa nedeni tek başına yanlış olmasa da,

3 Son yılların örneği Fırat nehri üzeri kurulan Birecik barajıdır. 2000 yılında pek çok köye haber verilmeden baraj gölün suyu tutuldu ve burada birçok insan malvarlığının önemli kısmını kurtaramadı. Kaynak: Gündem Gazetesi dönem Urfa muhabiri H. Ç., Mart 2006

4 TMMOB'un 2008'de başlattığı yargı süreci sonucu bu hükümlülük 2012 yılında kaldırılmak zorunda kalındı.

5 Ocak 2013'de basına yansıyan haberlere göre Dersim'de Pülümür Barajı ve HES Projesi Çevre Bakanlığın aldığı kararla iptal edildi. Kent içinde kurulmak istenen baraja karşı yıllardır çok sayıda yürüyüş ve protestonun bu kararda belirleyici olmuştur. Daha önce Artvin ve Rize'de ikişer ve Muğla'da birer HES Projesi iptal edildi.

çoğu zaman tek bir neden çoğu barajların inşasında yeterli değildir.

a) En baştaki baraj inşa ısrar nedeni yukarıda belirtilen anti-ekolojik ve anti-sosyal **enerji, tarım ve kalkınma modeli**'dir. Bu politikalar Batılı sanayi devletlerinde 1960'lı yıllara kadar uygulanan enerji, tarım ve kalkınma politikalarından alınmıştır. 1970'li yıllardan itibaren Batılı ülkelerde yapılan bazı olumlu değişiklikler (katılımcılık ilkesi, doğa/ekosistem restorasyonu ve doğal koruma alanları yeniden geliştirme konseptleri, su kalitesinin yükseltmesi korunması, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış bitki ve hayvan türlerin korunması vs.) Türkiye'de hiç dikkate alınmadı. Batılı devletlerin 1960'lı yıllara kadar uyguladıkları politikaların özünde devlet merkezliyeti (yani yerel yönetimlerin söz hakkının olmayışı), toplumsal ihtiyacın üstünde enerji ve gıda üretimi yapıp reklam, dolaylı dayatma ve teşviklerle topluma satılması, katılımcılığın yoksunluğu (otoriter ve kutsal devlet etkisi halen yaygındır), sorunları büyük yatırım projeleriyle çözülmeye çalışılması (kolay yol), doğadaki unsurların⁶ ve suların sınırsız sömürülmesi, doğa ve sulara ilişkin binlerce yıl dengeli yaşama dayanan toplumsal değerlerin yok sayılması gibi yaklaşımlar vardır. Türkiye gibi az gelişmiş devletler, batılı sanayileşmiş ülkelere göre bu politikaların uygulanmasında çok daha kaba davranırlar.

b) Türkiye Cumhuriyeti'ni ele alırken barajların inşasında başka güçlü nedenler de mevcuttur. Bunların başında siyasal sistemin **anti-demokratik özellikleri** bulunmaktadır.⁷ Sistem anti-demokratik olunca baraj gibi yatırım projelerin karar alma sürecine toplumun geniş kesimleri ve doğrudan etkilenenler hiçbir şekilde dahil edilmemektedir. Kararı siyasetçiler ve bürokratlar kendi başlarına alıp hayata geçiriyorlar ve toplumun buna uymasını bekliyorlar. Bu kesim toplumun enerji ve tarım gibi politikalarında görüş belirtmesini bile ters bulmaktadır. Son on yılda bazı olumlu yasal reformlar yapılsa bile (ÇED yasının çıkarılması gibi) siyasal sistemin bu özelliği değişmemiştir ve görüntü düzenlenmesinden öteye gidememiştir. Örnek olarak, anti-demokratik özellikler kapsamında devletin birçok yerde askeri ve diğer silahlı güçleriyle barajları protesto edenlere karşı zaman zaman büyük bir zor kullanarak hareket etmesi. Burada kastedilen sadece baraj inşaat alanlarının 'güvenliği' değil, daha çok haksız bir şekilde aktivist insanların belli bölgelere gitmesini engellenmesi veya karakollarıyla birçok bölgede varlığını gösterip on yıllardır devletten çekinen/korkan insanlar ('kutsal devlet' olgusunun burada yaygın olduğunu unutmamalı) üzerinde psikolojik baskı oluşturmaları.

c) Başka bir güçlü neden **rüşvet** olgusunun siyasal ve bürokrasi sisteminde yaygın ve köklü olmasıdır. Yatırımı yapmayı hedefleyen şirketlerin, projeleri kararlaştıran siyasetçi ve bürokratlara yüksek miktarda rüşvet vermeleri 'çok normal' ve sistematik olagelmıştır. Bu rüşvetin de etkisiyle siyasetçiler eleştirilen yatırım projelerini daha fazla savunmakta ve mutlaka uygulamak istemektedirler. Demokratik, şeffaf ve toplumsal kontrol mekanizmalarının yokluğu bu rüşvet sisteminin devam etmesine neden olmaktadır.

d) Elbette bugün dünyadaki **sermaye birikimini** de dikkate almalıyız. 1980'li yıllardan beri hızla yaygınlaşan neo-liberal politikalar sonucu ortaya çıkan bu sermaye birikimi dünyada son 15-20 yılda artan yatırım, alt yapı ve enerji projeleri temelinde dayatıcı olmaktadır. Bu sermaye birikimi Türkiye'de yeni gelişme de asıl olarak uluslararası boyuttaki birikim daha belirleyicidir. Burada hatırlatmak isteriz ki son on yılda ekonominin hızlı büyümesinde dışarıdan gelen sermayenin çok etkilidir. Bu uluslararası sermayenin seçtiği bir önemli yatırım alanı da barajlardır (özellikle Hydro-Enerji Santralleri). Enerji barajları genelde 7-12 yıl içinde kendilerini amorti etmeleri ve enerji tüketiminin (bunun gerçek ihtiyaç olup olmadığını burada tartışmayacağız) her yıl sürekli artması – devletin belirttiği oranda olmasa da - bu alandaki yatırımı çekici yapmaktadır. Normalde çoğu devlette hükümetler nerede hangi barajların yapılacağını belirlerken -ki bu Türkiye'de de böyleydi- 2004'te başlayan bir özelleştirme süreci sonucu şirketler de kendi inisiyatifleri ile akarsularda HES'li barajlar için lisans başvurusu imkanına ulaştılar. Şirketler bunu yaygınca kullanınca Türkiye'de yukarıda belirtilen 2000 planlanmış baraj projesi sayısı ortaya çıkmaktadır.

e) Devlet sınırları dışına akan akarsular üzerinde baraj yapmanın "devlet mantığı"na göre ayrıca ek

⁶ 'Unsur' terimi 'kaynak' yerine bu raporda seçilmiştir. Nedeni doğanın insan tarafından sınırsız kaynak olarak kullanılması yaklaşımının red edilmesidir.

⁷ Baraj inşa ısrarı nedenleri bölümünün A şıkında buna ilişkin bir belirtme olsa da bu noktayı ayrı almak gerekir.

stratejik “yararları” vardır. Dicle, Fırat, Aras, Çoruh gibi nehirler üzerinde kurulan büyük barajlarla Türkiye devleti akış aşağı ülkelere akan ve kullanılan suyu depolama ve kontrol etme olanağına ulaşıyor. Türk hükümeti son yıllarda '**uluslararası**' nehirler üzerinde kurulu barajlardan etkilenen akış aşağı devletleri açıkça tehdit etmese de yapılmış olan bu tür barajlar çok kritiktir. Çünkü Türk devleti bu barajları inşa etme kararını alırken ilgili akış aşağı devletleriyle hiçbir şekilde diyalog kurmuyor, böylece suların kullanımı paylaşımı da söz konusu olmuyor. Sadece barajlar inşa aşamasına gelince akış aşağı devletlere bazı bilgiler ulaştırıyor ve ortalama ne kadar su bırakacağını tek taraflı karar altına alıyor. Bu yaklaşım ışığında Türkiye Cumhuriyeti kendisini 'uluslararası' akarsularla ilgili paylaşım için çerçeve oluşturan uluslar arası sözleşmelere (konvansiyonlara) da imza atmıyor. Bunların başında da 1997 yılına ait “sınır aşan, taşımacılığa uygun olmayan suyolları hakkında BM (Birleşmiş Milletler) konvansiyonu” geliyor. Türkiye Cumhuriyeti'nin dışında Çin gibi birkaç antidemokratik devlet daha uluslararası akarsuları ilgilendiren yasalara uygun hareket etmiyor. Şüphesiz Türkiye'nin uluslararası su politikasından olumsuz etkilenen devletlerin başında Suriye ve Irak geliyor. Fırat ve Dicle üzeri kurulan barajlarla bu iki devlette yaşayan milyonlarca insanın suya erişim hakkı (içme ve sulama amaçlı) kısıtlanıyor veya tamamen ellerinden alınıyor⁸.

f) Türkiye Cumhuriyeti'nin baraj yapımı ısrarında **su hegemonyası bakışı** da etkilidir. Bununla kastedilen, barajların topluluklar üzerinde devlet tarafından egemenlik kurma aracı olarak kullanılmasıdır. Barajlar birçok ekonomik, sosyal ve siyasi amaçlar için kurulsa da dikkate alınmayan egemenlik kurma boyutunu şöyle açıklayabiliriz:

Devlet, egemenliğini devam ettirmek ve toplumda etkin olan kesimlerin konumunu sağlamlaştırmak doğrultusunda doğal unsurların sömürülmesine göz yumar ve sömürüyü kalıcılaştıracak politikaları hayata geçirir. Bu kontrol ve sömürü sisteminde yerel özellikler ve özgünlükler istemez. Geliştirilen egemen ve kapitalist yaşam ve tüketim kültürünün bütün toplum tarafından benimsenmesini ister. Özellikle ulus-devletleri gelişen teknik-bilimsel imkânlar aracılığıyla yerel kültürlerin tek tipleştirilmesini hedefler. Baraj gölü ile (veya akarsuların kurutulmasıyla) o bölgede yaşayan insanlar başka yerlere zorla sürülüyorlar. Göç edenler ağırlıklı olarak kentlerde, üretimden kopuk ve genelde daha yoksul bir yaşam sürdürüyorlar. Bu üretimden kopuş egemen güçlerin işine yarıyor çünkü bu insanlar kendilerini geçindiren bir ekonomiden çıkıp tüketime dayalı bir yaşam sürmeye başlıyorlar. Bu insanlar daha önce ihtiyaçlarının çoğunu kendileri üretirken şimdi her şeyi satın almak zorunda kalıyorlar. Bu kesimlerin ilk etaptaki alım gücü yüksek olmasa da (bu bir iki kuşak sonra yükselebilir), şirketler ürünlerini bu insanlara satarak faydalanıyor. Böylece kapitalist sömürü mekanizmasına toplumun daha geniş kesimleri tam dâhil edilmiş oluyor. Yine bu göç ettirilen insanlar genelde işsiz oldukları için zaten yetersiz olan istihdam alanı üzerinde baskı oluşturarak emeğin değerinin daha da düşmesine yol açıyor. Bu sömürünün yanı sıra bu insanlar üzerindeki devlet kontrolü de artıyor. Daha önce merkezlerden uzak kırsal alanda kendi yaşamlarını düzenlerken, şimdi devlet ve onun kuruluşları insanları daha iyi kontrol edebiliyor. Bu göçle alakalı başka bir boyut, göç edenlerin egemen kültür ve kent kültürü içinde eriyip gitmesidir. Egemen kültürü kabul eden insan sistem tarafından verilen her şeyi kabul eder ve fazla sorgulamaz. Böylece sömürü ve kontrol daha kolay gerçekleşir. Halbuki yerelde akarsu yatak ve vadilerinde insanlar doğa ile doğrudan ilişki içinde zengin ve özgün kültür geliştirmişlerdir. Bu özgün kültür, yüzyıllara ve binyıllara dayalı derin bir tecrübeyi ifade eden önemli bir kültürel mirasımızdır. Bir akarsu ile yakın temastaki bölgelerde yerel kültür, diğer bölgelere göre daha özgündür. Akarsulara dayanan üretim biçimleri daha ileri boyuttadır ve yine su, edebiyat için çok zengin ilham kaynağıdır. Yerelde yaşayan kültürler değişik halk (etnisite) ve inançların izlerini taşır ve ulus devletçe savunulan tek tip kültürden farklıdır. Ulus yaratmaya çalışan devlet katı ve otoriterdir, yerel kültürlerde ise dayanışma ve hoşgörü ön plana çıkmaktadır. Bu Anadolu ve Mezopotamya için de geçerlidir. Türkiye Cumhuriyeti devletinin geliştirmek istediği tek tip kültür, yerel kültürlerin ve bununla toplumun geçmişinin de reddedilmesi anlamına gelmektedir.

g) Yine barajlarla kurulan HES'ler yoluyla belli dağlık bölgelerde madenlerin sömürülmesi daha kolay hale geliyor. Elektrik enerjisine **madencilikte çok ihtiyaç** olduğunu dikkate alırsak, sömürülmesi hedeflenen 'madenlerin' çok olduğu bölgelerde HES'ler kolay erişebilir elektrik kaynağıdır. Bu boyut

8 Etkilenenler konusunda araştırmalar olmadığı için kesin sayı vermek mümkün değil.

Karadeniz'de daha yaygın olarak görülmektedir. Bu bölgelerde barajları eleştirenler ve direniş gösterenler başka türlü toplum için hiç bir yararı olmayan projeleri bu açıdan da eleştirmektedirler. Dünyada madenlere talep arttığını da dikkate alırsak HES'lerin, madencilik şirketler açısından çok kârlı bir iş olduğunu söyleyebiliriz.

h) Yukarıda belirttiğimiz baraj inşa nedenleri dünyanın pekçok ülkesinde geçerliken, Türkiye Cumhuriyeti gibi az sayıda çatışmalı devlette askeri/güvenlik veya isyanlarla mücadele de baraj inşa etme nedeni olabiliyor. Belli bir veya birkaç nedenden dolayı nüfusun bir kısmı (küçük bir azınlık veya çoğunluk) etnik, dini ve/veya sınıfsal temelde devlete karşı silahlı isyana kalkıştığında, devlet coğrafya ve hidrolojinin elverişliliği durumunda bu isyanı bastırmak veya sınırlandırmak için amaçlı baraj kurulmasını gündeme getirebilir. Bu amacı güden barajlar gölleriyle sınırda veya daha iç bölgelerde kurulabilir. Son yıllarda maalesef böyle bir gelişme Türkiye Cumhuriyeti'nde ortaya çıktığı için bu araştırma bu boyutla ilgilenmektedir.

'Güvenlik Barajları'na Giriş

2009 yılında ilk defa, 2011 yılından ve 2013 baharından itibaren de artan bir seviyede, Türk devletinin Irak sınırına kendi "güvenliğini" sağlamak amacıyla yapmak istediği veya halihazırda yapmakta olduğu barajlar kamuoyunda sıkça gündeme gelmektedir. Çeşitli biçimlerde Türk ve Kürt medyasına da yandığı kadarıyla, Şirnex (Şırnak) ve Çolemêrg (Hakkari) illerinde, yıllardır Türk ordusuna karşı silahlı mücadele yürüten 'PKK/HPG gerillalarının hareket alan ve imkânını sınırlandırmak' amacına yönelik akarsular üzerinde toplam 11 baraj projesi gündemdedir.

Devlet ve hükümet politikalarına daha yakın duran çeşitli Türk basın kuruluşlarında PKK gerillalarının sınırdan sızmalarının bu barajlar sayesinde önlenebileceği ve terörle mücadeleye böylece önemli bir katkı sunulabileceğine yer verilmiştir.⁹

Bahsi geçen güvenlik amaçlı barajlarla (kısaca 'güvenlik barajları') Türkiye'de barajların kuruluşunda ilk defa sadece askeri amacın güdüldüğü resmi bir şekilde yer almıştır. Uluslararası baraj mağduru hareketler ve barajlar hakkında araştırma yapan STK'lardan edilen bilgiye göre bu terimin dünyada benzeri yoktur, hiçbir baraj resmen askeri amaçlı kurulmamıştır.

Bu araştırmada kullanılan 'güvenlik barajı' terimi Devlet Su İşleri'nin (DSİ) 2007 yılı faaliyeti raporunun 142. sayfasında geçen şu cümleye dayanılarak alınmıştır: '2007 yılında yatırım programına etüt-proje kapsamında sınır güvenliği sebebiyle alınan Su Şişirme Bentleri adı altında 11 adet barajın kati proje yapımı ihale edilmiştir'.¹⁰

Geçen son 20 ila 30 yıl içerisinde barajlar, özellikle GAP kapsamında yer alan barajlar, olumsuz sosyo-kültürel-ekolojik etkilerin yanında gizli/dolaylı, yani devletçe kabul edilmeyen, siyasi hedeflerinden dolayı da sıkça eleştirilmişlerdir. Burada eleştirilen devletin barajları sadece ekonomik nedenlerden dolayı yapmamasıdır. Eleştiriler barajların aslında veya ek olarak siyasi amaçlar hedeflediği yönündedir. Bu eleştiriler özellikle barajların inşa edildiği bölgede yaşayan ve devlete muhalif kesimler tarafından dile getirilmiştir.

Kürt illeri özelinde eleştiri konusu olan siyasi boyutların başında şu noktalar gelmektedir:

- 90'lı yıllarda en az iki milyon insanı zorunlu göçle karşı karşıya kalmış Kürtlerin daha fazla göç ettirilmesi ve özellikle dağlık-kırsal alanların boşaltılmasına devam edilmesi,
- Kürtlerin yaşadığı coğrafyanın bir birinden parçalanması ve nüfus hareketinin daha iyi kontrol edilmesi,
- Kürtler üzerindeki asimilasyon politikasının, barajlardan dolayı kentlere göçle daha çok kesimi kapsaması,

⁹ Şu haberlere bakın: a) Radikal: PKK ile mücadelede barajlı dönem, 11.07.2009; b) Internet Haber: TSK'dan PKK'ya 'barajlı abluka', 08.05.2011; c) Milliyet: PKK'ya karşı planlanan o barajlardan ikisi tamam..., 26.11.2011; d) Radikal: PKK barajlarına 103,5 milyon harcandı, 11.03.2012; e) Milliyet: Bu barajlar PKK için, 12.03.2012.

¹⁰ Devlet Su İşleri (DSİ) 2007 yılı faaliyeti raporu. Yine hükümet sözcüleri çeşitli tarihlerde bu barajlardan söz ederken "güvenlik barajları" deyimini kullanmışlardır.

http://www2.dsi.gov.tr/faaliyet_raporlari/raporlar.htmhttp://www2.dsi.gov.tr/faaliyet_raporlari/raporlar.htmhttp://www2.dsi.gov.tr/faaliyet_raporlari/raporlar.htm

d) PKK gerillalarına karşı uzun süredir devletçe yürütülen mücadele şartlarının baraj gölleriyle Türk Silahlı Kuvvetleri lehine kolaylaştırılması,

e) Suyun Irak ve Suriye'ye karşı silah olarak kullanılması ve suyun Ortadoğu'da ticari mal olarak ileriki on yıllarda satılması ile Ortadoğu'da daha güçlü konuma gelinmek istenmesi.

Türkiye Cumhuriyeti'nde barajların güvenlik/siyasi nedenlerden dolayı yapılması iddiasından dolayı ilk ciddi eleştiri Dersim'den geldi. Bugün nüfusun ezici çoğunluğu Kürt ve Alevi olan Dersim ilinde halkın çoğunluğu, planlanan en az 20 baraj projesinin aslında siyasi projeler olduğunu belirtip reddetmektedir. Munzur, Mercan, Peri ve diğer akarsular üzerinde planlanan en az 13 büyük baraj ve diğer daha küçük projelerin ciddi oranda ta 19. yüzyılın Osmanlı askeri planlamalarına ve 1938 Dersim katliamı öncesi yaklaşımlara dayandığını, amacın bugüne kadar merkezi otoriteyi reddeden halkın dize getirilmesi olduğu sıkça dile getirilmektedir.

Türk devleti ve devlet merkezli medyası bugüne kadarki tüm barajların sadece ekonomik gerekçelerle inşa edildiği konusunda ısrar etmektedir. Oysa sadece İlsu Barajı projesinde orta seviyedeki DSİ ve diğer devlet görevlileri 2005 ile 2008 arası halka açık bazı toplantılarda, barajın güvenlik politikası anlamında ek bir faydasından bahsetmişlerdir. Bunun yanında Şırnak ve Hakkari'de inşa edilen barajların bizzat hükümet yetkilileri tarafından defalarca "güvenlik barajları" olarak adlandırıldıklarına yukarıda değinmiştik.

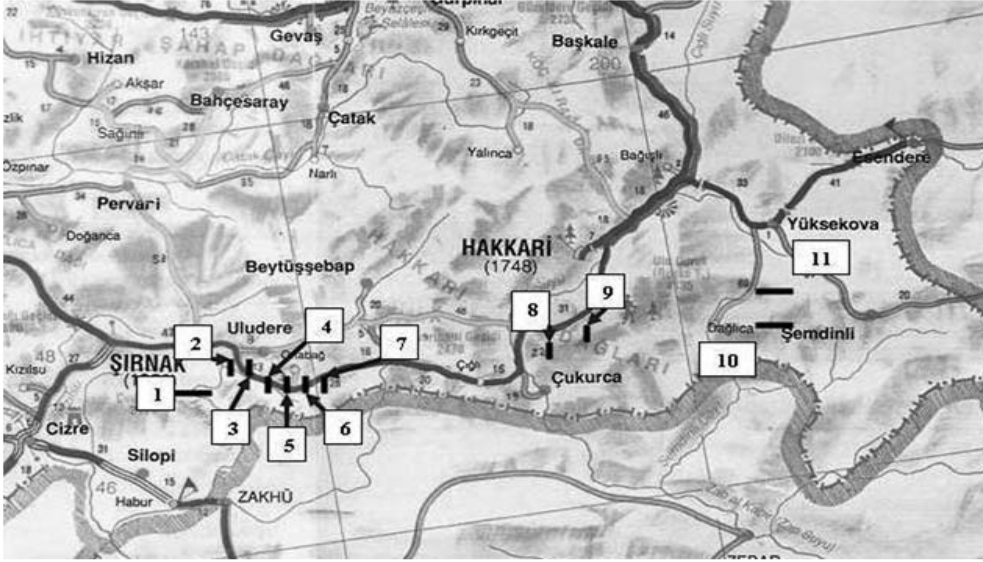
Projelerin Teknik Özellikleri

Güvenlik barajlarından yedisi Şirnex (Şırnak) ve dördü Çolemêrg (Hakkari) ilinde yapılmaktadır. Dağlık, sarp ve kısmen ormanlık olan her iki ilde, sadece "güvenlik" nedeniyle inşa edilmiş olmayan pek çok planlanan ve uygulanmış baraj burada ele alınmamaktadır. Buradaki incelememiz söz konusu 11 'güvenlik barajı'dır.

On bir güvenlik barajı 380 km civarı uzunluğundaki Türkiye-Irak sınırından PKK gerillalarının geçişini zorlaştırma amacıyla üç bölgede yoğunlaşmıştır. İlk ve en büyük bölge Şirnex'in Qilaban (Uludere) ilçesindeki Robozik nehirin üzerinde ardarda sıralanan yedi barajın bulunduğu bölgedir. Burada barajların hepsi kurulsaydı 50 km'lik uzunluğunda bir sınır hattı baraj gölleriyle daha iyi kontrol edilebilirdi. Çolemêrg (Hakkari)ilinde hem Çelê (Çukurca) hem de Şemzînan (Şemdinli) ilçelerinde ikişer barajın yer aldığı birer bölgenin güvenlik barajlarından etkilenmesi beklenmektedir.

Bu üç bölgeye detaylı bakılınca tüm sınır bölgesinin etkileneceği ve/veya sınırda bulunan bütün vadilerin yüzde yüz baraj gölleriyle doldurulması anlamına gelmemektedir. Sınıra yakın paralel bir yerde veya uzun bir hatta baraj yapabilmenin özellikle coğrafik özellikler ile mevcut nehir ve derelerin su akış yönü ve miktarına bağlı olduğunu unutmamalıyız. Bu Türkiye-Irak sınırında belli oranda geçerli olsa da tamamen böyle değildir.

Güvenlik barajların hepsi dolgu baraj şeklinde inşa edilmekte ve gövde yükseklikleri 35 ile 80 metre arasında değişmektedir. Kuruldukları akarsuların orta debileri tahminen saniyede 15 ile 80 metreküp arasında değişmektedir. Bu özellikleriyle barajlar teknik açıdan çok fazla komplike kategorisine girmemekte, bu nedenle Türkiye'deki ve yerel şirketler tarafından sorunsuz şekilde kurulabilmekte ve uluslar arası şirketlere gerek kalmamaktadır.

Kaynak: TMMOB Diyarbakır: Sınır/Güvenlik Barajları Ön Raporu, 2009

Üstteki haritada numaralandırılmış barajlar, aşağıda özellikleri¹¹ ile birlikte listelenmiştir:

Harita'daki no.	Baraj ismi	İl/İlçe	Barajın yüksekliği [m]	Bulunduğu akarsuyun ismi	Yüklenici şirket
1	Silopi	Şirnex/Qilaban (Şırnak/Uludere)	79,5	Hezil	İlici Holding
2	Sırnak	Şirnex/Qilaban (Şırnak/Uludere)	56,8	Ortasu (Robozik)	AGE İnşaat ve Ticaret A.Ş.
3	Uludere	Şirnex/Qilaban (Şırnak/Uludere)	55,5	Ortasu (Robozik)	NET FA İnşaat Ltd.
4	Ballı	Şirnex/Qilaban (Şırnak/Uludere)	49	Ortasu (Robozik)	NET FA İnşaat Ltd.
5	Kavşaktepe	Şirnex/Qilaban (Şırnak/Uludere)	66	Ortasu (Robozik)	
6	Musatepe	Şirnex/Qilaban (Şırnak/Uludere)	34,5	Ortasu (Robozik)	
7	Çetintepe	Şirnex/Qilaban (Şırnak/Uludere)	60,5	Ortasu (Robozik)	
8	Çocuktepe	Colemerg/Çelê (Hakkari/Çukurca)	45,5	Güzeldere	İnselsan İnşaat Elektrik Tic. Ltd.
9	Gölgeliyamaç	Colemerg/Çelê (Hakkari/Çukurca)	42	Güzeldere	İnselsan İnşaat Elektrik Tic. Ltd.
10	Beyyurdu	Colemerg (Hakkari)/ Şemzînan (Şemdinli) ve Gever (Yüksekova) arası	48	Bembo	Yüzenler İnşaat Ltd.
11	Aslandağı	Colemerg (Hakkari)/ Şemzînan (Şemdinli) ve Gever (Yüksekova) arası	60	Bembo	Yüzenler İnşaat Ltd.

Tablo 1: Özellikleriyle 'güvenlik' barajların listesi

2007 yılında DSİ tarafından kararlaştırılan on bir güvenlik barajın ilk inşaat faaliyetleri 2008 yılının

11 Ayrıntılı bilgi için DSİ'nin su sayfalarına bakılabilir: <http://www2.dsi.gov.tr/bolge/dsi10/sirnak.htm> ve <http://www2.dsi.gov.tr/bolge/dsi17/hakkari.htm>

sonunda başlamıştır.

Şirnex'te durum:

2012 yılın Ağustos ayının sonunda yukarı tablodaki ilk üç barajın (Şırnak, Silopi ve Uludere barajları) gövde inşaatın tamamen bitirildiği, bundan sonra su toplama aşamasına gidileceği DSİ tarafından kamuoyuyla paylaşılmıştır¹². No. 4'ten 7'ye kadar olan, Şirnex/Qilaban'da yer alan projeler yapım aşamasındadır. Yapılmış ve halen yapılmakta olan bu 7 proje devlete toplam 207 Milyon TL'ye mal olması hesaplanmıştır.¹³ Aslında bütün 7 projenin 2011 yılında bitirilmesi planlanmıştır, ancak coğrafi ve teknik zorluklar ile Türk Silahlı Kuvvetleri ile PKK gerillaları arasında devam eden silahlı çatışmalar nedeniyle en az iki yıllık bir gecikme söz konusudur. 2012 yazında şiddetlenen silahlı çatışmalar sonucu inşaatı devam eden 4 barajın inşaat çalışmasının fiilen durma noktasına getirmiştir. PKK'nin ateşkes ilan etmesi, çatışmaların durması ve kendi gerillalarını Irak sınırlarında giren bölgeye çekmesi sonucu ve ilkbaharın da etkisiyle 2013 Mart'ıyla birlikte bu dört barajın inşaatı tekrar hızlandırılmıştır. Türk devleti siyasi ortamı fırsat bilip çok hızlı şekilde 2013 yılı içinde bu projeleri bitirmeyi hedeflemektedir, ancak bu hedefin gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği henüz belli değildir.

Colemêrg'te durum:

Colemêrg'teki dört barajın yapımına üç yıl önce başlanmış, ancak TSK ile PKK arasındaki silahlı çatışmalardan dolayı inşaat sürekli durdurulmuştur. Temmuz 2012'de tüm ilde PKK ile TSK arasında şiddetlenen çatışmalardan dolayı bu dört barajın faaliyetleri tamamen durmuştur.

Çocuktepe ve Gölgeyamaç barajları DSİ'ye göre 31.7 Milyon TL'ye mal olup ve 2012 sonunda bitirilmiş olmaları gerekmektedir. Beyyurdu ve Aslandağı barajları 73 Milyon TL'ye mal olacaklardır. Böylece Colemêrg'deki barajların toplam maliyeti 105 Milyon TL'dir. Ağustos 2012'de geçen haberlere göre Beyyurdu barajı %98 olarak bitmişken¹⁴, Colemêrg'deki diğer barajların fiziki gerçekleşme oranı hakkında kesin bilgiler yoktur. Temmuz 2013'de PKK'nin askeri saldırıları sonucu barajların inşaatı sadece durmamış, aynı zamanda inşaat araçları yakılmış ve inşaat alanı ciddi zarar görmüştür.

Yapım aşamasındaki projelerin Şirnex ve Colemêrg il merkezleri arasında karayolunun (iki il merkezi arası ana karayolu değil) 45 km'sini sular altında bırakması beklenmektedir. Ancak yol çalışmaları çok geciktiği için büyük bir ihtimalle 2013 yılı içinde bitirilemeyecek olan yeni bir yol çalışmasına başlanmıştır.

Bu projelerin askeri boyutu ortada olduğu ve PKK'nin hedefi haline geleceğinden dolayı, barajların yakınlarındaki hâkim tepelere beton ve her türlü saldırıya dayanıklı mevzilerden oluşan kuleler yapılacağı ve 24 saat gözetleme yapılarak, tespit edilen hareketli noktalara anında müdahale edileceği belirtilmektedir.¹⁵ Sadece bu bilgiler bile inşaatı sürdürülen bu barajların ekonomik amaçlı olmadığını açık bir şekilde göstermektedir.

İhale Edilme Sürecindeki Problemler

Güvenlik barajlarının DSİ'nin 2007 yılı raporunda yer almış ve yine aynı yıl içerisinde şirketlere inşaat ihalelerinin verilmiş ancak kamuoyu bu projelerden 2008 yılında haberdar olmuştur. Normalde baraj ve hidroelektrik santralleri DSİ'nin konsept, plan ve raporlarında yıllar öncesinden belirtilir. Ama bu onbir 'güvenlik barajı' hakkında 2007 yılına kadar hiç bir yerde bir bilgiye rastlanmamıştır. Buradan çıkan sonuç projelerin alelacele geliştirilmiş olduğudur. Bundan dolayıdır ki, DSİ raporundan ve TMMOB'un 2009 yılı başında yaptığı eleştirilerden anlaşılan, söz konusu onbir baraj için ön

12 Radikal: Lojistik 'üç Baraj' tamam. 24.08.2012

13 Milliyet: Bu barajlar PKK için, 12.03.2012.

14 En son Haber: PKK'nin sızmasını engelleyecek barajlar hazır, 23.08.2012, <http://www.ensonhaber.com/pkknin-sizmasini-onleyecek-barajlar-hazir-2012-08-23.html>

15 Radikal: Lojistik 'üç Baraj' tamam. 24.08.2012

incelemenin sadece üç ay içerisinde yapılmış olduğudur¹⁶. Bu süre DSİ benzeri kamusal 'su kaynakları' kuruluşların pratiğiyle karşılaştırıldığında ve dünyada geçerli olan standartlar bakımından oldukça kısa, hatta bizzat DSİ'nin normal standart ve pratiği açısından bile çok kısa bir zaman dilimidir. DSİ standart ve kurallarına göre hidrolik ve meteorolojik araştırmalar için en az 2 yıl gerekmektedir. Hidrolojik ve hidrolik bir tespit yapabilmek için en az bir yıldaki yağış ve su debisini ölçmek lazım, daha güvenilir bilgi edinmek için ise 2 veya 3 yıl boyunca çalışmak gerekir. Normalde bir su yapısı yapmadan önce bu tür ölçümler on yıllarca yapılır¹⁷. Söz konusu araştırmalar Şirnex ve Colemêrg'deki orta ve küçük ölçekli akarsularda ise esasen hiç yapılmamıştır. Burada uzun dönem itibariyle söz konusu olan tehlike, aşırı yağış ve sel durumunda inşaat aşamasındaki baraj alanının yeterli olmadığına ortaya çıkması ve yeterli güvenliğin alınmaması sonucu inşaat düzeninin veya baraj gövdesinin taşma sebebiyle yıkılmasıdır. Böylesi bir yıkımla akış aşağı bölgelerdeki vadinin büyük bir dalga ile sular altında kalması insanların ve hayvanların ölümüyle sonuçlanabilir. Daha ve belki asıl büyük bir tehlike ise, kurulmuş ve su toplamış barajın aşırı sel nedeniyle tamamen veya kısmen yıkılmasıdır. Bunun sonucu akış aşağı bölgelerde oluşabilecek su dalgası insan, bitki ve hayvanlar açısından korkunç yıkımlara neden olabilir. Söz konusu onbir güvenlik barajı bu şekilde yıkılırsa, felaket kendisini Irak Kürdistan'ına kadar hissettirebilir.

Dikkati çeken diğer bir nokta da baraj projelerinin birçoğunun bölge şirketlerine ihale edilmiş olmalarıdır. İnelsan şirketi Colemêrg'te (Hakkari), Yüzenler şirketinin merkezi Wan'da (Van) bulunmaktadır. Bununla büyük bir ihtimalle amaçlanan, halkın projelere olan eleştirilerinin düşük düzeyde tutulmasının sağlanmasıdır. Çünkü halka şirketlerin bölge şirketleri olduğu ve bölge insanın buradan para kazanacağı söylenmektedir. Her iki ilde de ekonomik durumun çok kötü olduğunu burada ayrıca hatırlatmak isteriz.

Bu barajların askeri amaçlarının yanında, yıllık yağış oranının yeterli olmasına rağmen toprakların sulanması amacıyla su toplanması ve şehirlere su sağlanması (ki bu bölgedeki şehirlerde su miktarından ziyade su kalitesi daha ciddi bir sorun) gibi ekonomik hedefler de eklenmiştir. Bu ek hedefler baraj projelerine daha çok kılıf uydurulması amacını taşımaktadırlar. İhale aşamasının son dakikalarında Şirnex ilindeki barajlara hidroelektrik santrallerinin de eklenmesi kararlaştırılmıştır. Bunlar önceden planlanmamıştır ama şimdi tasarlanarak¹⁸ toplam 115 MW büyüklüğünde bir kapasiteye sahip olmaları düşünülmektedir.¹⁹ Bu ek amaçlar Colemêrg için ise düşünülmemiştir. 2012 yılında gelişen kamuoyu ilgi ve tepkisinin de etkisiyle, oldukça plansız bir şekilde yapılan bu değişiklikte inşaatı süren barajlardan yedisi resmi olarak "güvenlik barajı" statüsünden çıkarılmış ve hidro-elektrik santrali (HES) tanımına uydurulmuştur.

Barajların Sosyal ve Ekolojik Etkileri

Kaç yerleşim biriminin söz konusu onbir baraj projesi nedeniyle sular altında kalacağı resmi belge ve planlardan anlaşılmamaktadır. Doğrudan etkileneceklerin sayısının göreceli olarak az olacağı tahmin edilmektedir, çünkü bunun sebebi bir yandan baraj göllerinin birkaç kilometre (genelde 5 ile 10 km arası) uzunluğunda olacak olmasından ve diğer yandan bu iki ildeki köylerin büyük bir kısmının 1990'lı yılların yoğun savaş ortamında Türk ordusu tarafından sistematik olarak yıkılmış ve yakılmış olmasıdır. Tahmini sayı vermek bile kolay değildir. Belki yüzlerle, daha büyük ihtimalle binlerle ifade edilebilir. Bölgede 2000 yılında silahlı çatışmaların ciddi azalmasıyla birlikte kısmen ve köylülerin kendi imkânlarına dayanan bir köye dönüş olmuş olsa bile, bu iki ilde devlet baskısının hiç ciddi şekilde düşmemiş olması ve özellikle son beş yılda artan silahlı çatışmalardan dolayı insanların geri dönüşü daha da sınırlı kalmıştır.

Göç edecek insanların alacakları tazminatların – eğer toprakların tapusu varsa – yetersiz olacağı

16 TMMOB Diyarbakır: Sınır/Güvenlik Barajları Ön Raporu, 2009

17 DSİ Etüt Planlama ve Tahsisler Dairesi Başkanlığı ile Barajlar ve HES Dairesi Başkanlığı, <http://www.dsi.gov.tr/kurumsal-yapi/organizasyon-semasi/etut-planlama>

18 İnternet Haber: TSK'dan PKK'ya 'barajlı abluka', 08.05.2011.

19 DSİ websitesine bakın: <http://www2.dsi.gov.tr/bolge/dsi10/sirnak.htm>

tartışmasıdır. Diğer göç ettirme ve tazminat örneklerine dayanarak bu rahatlıkla belirtilebilir. Türkiye'nin yeniden yerleşim ve kamulaştırma yasaları düşük tazminat miktarları öngörmekte ve yaşam seviyesinin korunmasını garanti etmemektedir. Hakkari, Van ve Diyarbakır gibi kentlere göç edecek insanların yaşayacakları sosyal, kültürel, psikolojik ve ekonomik sorunlar diğer alt yapı projelerinden dolayı göç etmiş insanlarla aşağı yukarı aynı olacaktır. Bu insanların çoğu alacakları az miktar para ile bir dönem (tahminen 2 ile 3 yıl arası) geçenebilirler bu kentlerde, ancak mesleki vasıflarının olmamasından dolayı en fazla amelelik gibi işler bulabilirler. Bu işler de geçicidir ve gelecek için bir perspektif sunmamaktadır. Kadınların karşılaşacağı sorunlar daha kapsamlı ve derindir. Kırsal alanda üretici konumdan tüketici konuma düşme ihtimalleri çok yüksektir. Yine sosyal olarak daralma riski de büyüktür. Çocukların karşılaşacağı riskler (suç, madde bağımlılığı, okul eğitimine uyumsuzluk vs.) ise hiç devlet kurumlarınca araştırılmamaktadır. Öte yandan bu göçlerle kentlerin daha da sağlıksız büyümesine hız verilecektir.

Göçle birlikte vadilerdeki özgün kültürel özellikler kaybolmaya devam edecektir. Bölgenin zengin kültürünün kentleşmeyle kaybolmasının yanı sıra akarsu havzalarındaki kültürel birikimin daha çeşitli olabileceğini unutmamalıyım. Suyla yakın bağı olan efsaneler, mitler, şiirler ve şarkılar göç edenlerle beraber kaybolmaktadır. Bunun yanında etkilenen bölgede daha önce yaşayan çok sayıda Yezidi ve Asurilere ait kültürel mirasın da zarar göreceği ortadadır. Vadilerdeki köylerin birçoğunda kiliseler veya kilise kalıntılarının sular altında yok olması olumsuz kültürel etkilerden biridir. Bunun önemi şuradadır: Asuriler 1. Dünya Savaşı sonrası bu bölgede büyük ve sistematik katliama uğradılar, jenositten kurtulanlar topraklarını terk etmek zorunda kaldılar.

Barajlar nedeniyle ekolojik açıdan nelerin kaybolacağını tespiti amacıyla bitki ve hayvanlar üzerinde herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Bu bölge bugüne kadar, savaş hariç, doğanın tahrip edilmesinden az etkilendiğinden dolayı çok zengin bir doğal çeşitliliğe sahiptir. Bugüne kadar bu iki ilde herhangi bir büyük baraj faaliyette olmamıştır, sadece küçük çapta birkaç taşkın koruma, erozyon ve rusubat kontrol tesisleri vardır²⁰. Yine yerleşim yerleri fazla büyük değil (100 bini geçmemekte, ancak hızlı bir şekilde büyümekte) ve orta ile büyük çapta sanayi bulunmamaktadır. Ayrıca tarım vadileriyle sınırlıdır (Şırnak'ın Güneybatı bölgesi dışında) ve endüstriyel tarım yok denecek düzeydedir.

Barajların yarattığı negatif ekolojik etkiler kısaca şöyle sıralanabilir:

Barajlar sonucu akarsularda türler açısından bağlantı koparılıyor ve ekosistem ikiye bölünüyor. Akan su baraj gölü bölgesinde suni bir şekilde durgun suya çevriliyor. Oluşan baraj gölü birçok alanı su altında bırakarak buraları artık karasal hayvan ve bitkiler için yaşanılmaz hale getiriyor. Gölde ve akış aşağı bölgelerde suyun özellikleri (ısı, oksijen oranı, besin maddesi içeriği vs.) değişiyor. Akışı bir set ile durdurulmuş ve su kalitesi düşmüş baraj göllerinde balık, küçük hayvan ve bitki türlerinin sayısında ciddi düşüş ortaya çıkmakta ve sadece bir kaç tür bundan faydalanabilmektedir (bazen de hiçbir tür faydalanamamaktadır). Kalitesi düşürülmüş sudan o vadideki hayvanlar da artık faydalanamıyor. Yeni suni göllerle yerel ve bölgesel iklim değişiklikleri de ortaya çıkıyor ve çok daha geniş bölgedeki ekosistemleri etkilemeye başlıyor (daha az kar yağışı gibi). Söz konusu üç akarsuyun şimdiye kadar özgür aktığını düşünürsek bu barajların yukarıda açıklanmaya çalışılan olumsuz ekolojik etkileri bütün boyutuyla ortaya çıkar. Barajlar sadece su altında bıraktıkları vadileri değil, akış aşağı bölgelerde de çok sayıda olumsuz etkilere neden oluyorlar. Kalitesi düşük, normale göre daha soğuk ve kumsuz/tortusuz (sedimentsiz) olarak akan su, akış aşağı akarsu yatağını (erozyon, taşkınların yoksunluğu vs.) ve canlı yaşamı ciddi şekilde olumsuz etkiliyor.

Yine bu on bir barajla alakalı çok eleştirilmesi gereken nokta bir Çevre Etki Değerlendirme (ÇED) sürecinin uygulanmamasıdır. Bu açıkça mevcut yasaların ihlalidir. Bilindiği üzere 1997 yılında Türk hükümeti imza attığı uluslararası sözleşmeler gereğince çıkardığı bir yasayla 1993 Şubat ayı sonrası kararlaştırılmış tüm yatırım/altyapı projelerinde ÇED sürecinin uygulanmasını mecburi kılmaktadır. Bu güvenlik barajı projelerden ilk defa 2007 yılında bahsedilmesi ve aynı yıl kararlaştırılması söz konusu olduğuna göre, çok açık şekilde bu yasalar hiçe sayılmıştır. Bugün Türkiye'de uygulanan tüm baraj ve HES projelerinde (1993 sonrası kararlaştırılanlar) ÇED süreci eksik ve hile dolu olsa da uygulanmaktadır, ancak bu on bir güvenlik barajı için başka kural ve yasalar geçerliymiş gibi hareket

20 DSİ'nin şu web sayfasına bakın: <http://www2.dsi.gov.tr/bolge/dsi17/hakkari.htm>

edilmektedir.

Yine yapılması gerekli olan Çevreye Uyum Tetkikleri tümüyle eksiktir. Çoğunlukla tüm tetkik, planlama ve ihale etme zaman aralığı uzun yıllar almakta, Türkiye'deki büyük barajlarda bu 10 ila 30 yıl kadar sürmektedir.

ÇED ve Çevreye Uyum Tetkikleri'nin olmaması bu on bir barajın tamamen siyasi ve askeri nedenlerden dolayı kararlaştırılmış olduğu görüşünü güçlendiren nedenlerdendir.

Dünyadaki Durum Açısından Güvenlik Barajları

Dünya çapında yapılan ve çok eleştirilen barajlar ele alınınca, söz konusu on bir 'güvenlik barajı' gibi resmen güvenlik/siyasi nedenlerden dolayı yapılan barajın varolmadığı görülmektedir. Dünyanın pekçok çatışmalı bölgesinde kurulan çok sayıda baraj şüphesiz siyasi ve/veya askeri amaçlı da yapılmıştır, ancak bunu resmen açıklayan/adlandırılan hiçbir hükümet yoktur. Böylece bu yıllarda Colemerg ve Şirnex'de kurulan on bir 'güvenlik' barajı uluslararası çapta bir ilk olma özelliğine sahiptir ve Türkiye Cumhuriyeti uluslararası literatüre 'güvenlik barajı' gibi –maalesef- yeni bir terim kazandırmıştır.

Türk Hükümetine Yönelik Eleştiriler

Boyutları itibariyle pek de küçük olmayan bu 'güvenlik barajları'yla azımsanmayacak bir alan ve nehir aralığının baraj gölüne çevrilmesi öngörülmektedir. Ekonomik yararı olmayan bu on bir barajın siyasi olduğunu DSİ raporları bizzat belirtmektedir. Ancak 2012 yılın Ağustos ayında ilk üç güvenlik barajın tamamlanmasıyla ilgili çıkan çok sayıda haber ve bazı eleştirilerden dolayı – bunlarda barajların siyasi amaçları açıktan yazılmaktadır - Orman ve Su Bakanı ve eski DSİ Genel Müdürü Veysel Eroğlu bu on bir barajın “taşkın koruma ve elektrik üretme amacını taşıdığını“ söyledi ve ekledi: “Bazıları terör örgütü PKK'ya karşı yapıldığını söylüyor, ama değil. Sınır barajı olduğu için böyle değerlendirilmiş olabilir“. Eroğlu'nun bu sözlerinin zamanlaması da ilginçtir. Yıllarca Türk basınında güvenlik barajlarıyla ilgili çıkan haberlere hiç bir şey denilmiyordu ki bu bakımdan da bu yalanlama ilginçtir. Yukarıda yazıldığı gibi DSİ 2007 yılı faaliyet raporunda söz konusu on bir barajın amacının sınır güvenliğini sağlamak olduğu açıkça açıklamaktadır.

Barajların kurulduğu bölgelerin çatışmaların en fazla yaşandığı yer olmasından dolayı Türk devletinin asıl hedefinin PKK gerillaları olduğu açıktır. PKK'nin akarsu vadilerini Türk devleti topraklarına 'sızmak' amacıyla kullandığı çokça söylenmiştir, özellikle Şirnex ve Colemerg'de PKK saldırıları olunca bu söylem tekrarlanmaktadır. Irak sınırlarından Türkiye'ye girişlerin olduğu bu şeridin birden fazla noktada baraj ve bunun akabinde baraj gölleriyle kapatılabilir olduğu devlet yetkililerince düşünülmüştür. Yani geniş ve uzun bir baraj gölünün birkaç kilometre (hatta onlarca) boyunca akarsu üzerinden geçişleri zorlaştırması hedeflenmektedir, tabii bu göllerin gece ve gündüz boyunca dağ ve tepelerdeki gözetleme noktalarından gözetlenmesi ve anında müdahale edilmesi gerektiği ve bunun nasıl yapılacağı da ayrı bir tartışma konusudur.

Basında sık sık ileri sürülen ikinci boyut, PKK tarafından kullanılan mağara ve sığınakların su ile doldurulmasıdır. Bu haberlerin mantığında PKK'nin akarsu vadilerinde mağaraları yoğun kullandığı yatmaktadır. Bunun gerçek olup olmadığı bir yana, Türk yetkililerin mantığını yansıtmaması açısından önemlidir zira bu saptama Türk devletinin sözümona 'güvenlik' mantığına ve barışa fazla inanmayan ve de on yıllarca sürebilecek bir çatışma sürecine işaret etmektedir. Ekonomik bir anlamı olmayan projeler, Kürt sorununun siyasi çözümü anlamında beyanlarda bulunan hükümetin ikiyüzlülüğünün ispatı olarak gösterilebilir. Kürtler ve cumhuriyetin başlarından bu yana verilmeyen hakları söz konusu olduğunda Türk devleti ve kurumları halen öncelikle güvenlik boyutunu düşünmektedirler.

Bu noktada bu çalışmada bu on bir güvenlik barajının gerçekten askeri anlamda TSK'ya yarar getirip getirmeyeceğini tartışmıyoruz. Bu konunun askeri açıdan değerlendirilmesi ayrı bir konudur. Fakat meselenin askeri boyutu ile ilgili görüldüğü kadarıyla bazı basın kuruluşları, Türk devletine fazla muhalif olmayanlar dâhil, bu amacı eleştiriyorlar. Örneğin şu gibi eleştiriler var: Evinizdeki sivrisinekle

mücadele için masanızın üzerine su dolu bardak koyuyorsunuz ve bekliyorsunuz ki sinek bardağa düşsün ve boğularak ölsün!²¹

Bu projeler askeri hedefleri aşacak şekilde düşünüldüğünde, bu on bir projenin bölgede yaşayan ve çoğunluğu Türk devletine muhalif olan insanları daha iyi kontrol etmek ve yine onların devamlı asimilasyonunu hedeflediği görülebilmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana bu bölgedeki halkın kontrolü hep zor olmuştur. Yine sınır geçişleri çeşitli sebeplerden dolayı kolay olmuştur. Kaçakçılık bölge halkının önemli bir gelir kaynağı olmuş ve bu belli bölgelerde halen de böyledir. Devlet açısından kontrolü zor olan bölgedeki insanların kontrolü için güvenlik barajları teknik anlamda devlete belirli bir fayda sağlayabilir. Sonuçta Kürtlerin asimilasyonunun en az olduğu, kırsal yapılanmanın hâkim olduğu bir bölgeden bahsediyoruz. Bu bölgede yaşayan insanlar böylelikle asimilasyon anlamına gelen şehirdeki Türk ve egemen kapitalist yaşam ve kültüründen uzak kalmışlardır.

Açıkça askeri motivasyonlu olan bu on bir güvenlik barajının diğer yaklaşık üç bin hidroelektrik santrali ile aynı bağlamda değerlendirilemez. Çünkü bunlar sırf askeri-siyasi karakterlidir. Ekolojik, kültürel ve sosyal sonuçları tabii ki aynı oranda kötüdür, ancak inşa motivasyonunda sosyo-ekonomik boyut yoktur.

Aynı zamanda söz konusu güvenlik barajları Türk devletinin Ortadoğu'daki jeo-stratejik menfaatleri bağlamında sınırlı da olsa yararlı olarak görülebilir. Bu on bir barajın üzerinde yapılması planlanan akarsular Irak-Türkiye sınırından güneye doğru akmakta ve hepsi doğrudan veya dolaylı olarak Dicle nehrine akmaktadır. Böylece nehrin akış aşağı bölgelerinde de dolaylı ve sınırlı bir etkide bulunmuş olacaktırlar. Bundan dolayı bu barajlar kurulup su toplarsa Irak Kürdistan bölgesine akan birçok nehrin suyunu çekebilir ve bu sınırın öbür tarafındaki halka ve tarıma zarar verebilir.

Protestolar ve Eleştiriler

Şirnex ve Colemêrg'te halk ve sivil toplum örgütleri şimdiye kadar açıklama, bilgilendirme, tartışma toplantıları, miting ve yürüyüşlerle güvenlik barajlarına karşı çok sayıda protestoda bulunmuşlardır. Bu durum her iki ildeki halkın gerek söz konusu on bir baraja ve gerekse diğer yıkıcı baraj ve hidroelektrik santrallerine karşı olduğunu göstermektedir. Silahlı çatışmalar, özellikle Temmuz 2012'den beri her gün yapılan TSK operasyonları, bölgenin bombalanması, köy ve şehirlerdeki tutuklamalar, Eylül 2009'daki (bir minibüsteki patlamada 9 ölü) veya Aralık 2011'deki (Roboski/Uludere'de uçak bombalaması sonucu 34 ölü) katliamlar ve diğer sürekli baskı yöntemleri, sivil protestoların yapılmasını 2013 ilkbaharına kadar zorlaştırıyordu. 2013 Newroz'uyla birlikte Türk Hükümeti ile PKK arasında başlayan görüşmeler, yürütülen ateşkes ve PKK'li gerillaların TC sınırların dışına çekilmesine başlamasıyla başlayan yeni siyasal süreç ile durum kısmen değişmeye başlamıştır. Bu döneme kadar baskıcı ortamın dışında diğer siyasi ve ekonomik sorunların halk için daha öncelikli durumda olması daha ileri boyutta protestonun olmasının önüne geçmekteydi. Colemêrg ve Şirnex illerinin ekonomik olarak en az gelişmiş iller olduğunu hatırlarsak buralarda yaşamın ne kadar zor olduğunu anlayabiliriz. İki ilde siyasi partilerden sadece BDP (Barış ve Demokrasi Partisi) güvenlik barajlarını açıkça eleştirmektedir ki Şirnex ve Colemêrg'de bu parti büyük farkla halk arasında çok büyük destek bulmaktadır. Her iki ilde de 2009 yerel yönetim seçimlerinde tüm belediye başkanlıkları ile il genel meclis üyeliklerinin ezici çoğunluğunu BDP kazandı ve yine 2011 genel seçimlerinde de çok büyük başarı gösterdi. BDP kuruluşundan itibaren politik, ekolojik ve sosyal nedenlerden dolayı hükümetin baraj ve su siyasetini reddetmektedir, yani sadece bu on bir güvenlik barajına karşı değil, tüm ülkede yaygınca inşa edilen barajlara karşı çıkmaktadır. BDP'nin belediyeleri, meclis üyeleri ve milletvekilleri on bir güvenlik barajına karşı çıkmasının iki temel nedeni var: Birincisi, on bir baraj askeri amaçlı yapılmaktadır ve çatışma ortamını körükleyecektir; ikincisi bu barajlar ekolojik-sosyal açıdan büyük tahribatlar yaratacaktır. Ancak BDP'nin bu açık karşı duruşuna rağmen, 2013 Mart'ına kadar bu on bir projeye karşı ciddi eylem ve protestolar örgütleyemediğini de burada belirtilmek gerekir. Bu durum

21 Asker Haber: Su dolu bardakla sinek avlamak, 26.08.2012# <http://askerhaber.com/haber/7151/su-dolu-bardakla-sinek-avlamak.html>

kısmen BDP üzerinde üç yıldır yoğun şekilde süren siyasi baskılarla açıklanabilir. Fakat BDP'nin bu baskılardan bağımsız olarak sık sık farklı ve doğa ile alakalı olmayan öncelikler ortaya koymasından da kaynaklanmaktadır. Yine başlamış olan tahribatın boyutları bölgedeki ekolojik aktivistler tarafından yeterli olarak topluma aktarılamamıştır. Bununla birlikte ekolojik konular bölgedeki yaşamla yeterince ilişkilendirilmemektedir. Temiz doğa ve ekosistemler halen insanların büyük kısmı tarafından lüks ve öncelikli olmayan bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

Bu on bir güvenlik barajı bölgenin artarak militaristleştirilmesine hizmet etmektedir. Askeri amaçlı bu güvenlik barajlarının ana hedefi, bu projeler hakkında bir kaç kez açıklamada bulunmuş olan PKK gerillalarıdır. PKK ve onun askeri kolu olan HPG (Halk Savunma Güçleri) ilk olarak 11 Haziran 2009'da sınır bölgesindeki barajların tasarımında çalışan müteahhit ve işçileri uyarmıştır. Burada 'Son zamanlarda Türkiye Cumhuriyeti sistemi Kürdistan'ın belirli bölgelerinde çok sayıda barajın yapımı konusunda çalışmaktadır. Bu barajlar medyada yer aldığı gibi kalkınma ve refaha hizmet etmemektedir, bilakis hareketimize karşı sınırların aşılması güç duvarlara dönüştürülmesini hedefleyen askeri projeler söz konusudur. Halk savunma kuvvetleri olarak bu kirli oyuna karşı bilinçlenmeye çağırıyoruz. Burada müteahhit ve işçileri bu askeri projeler katılmamaları konusunda uyarıyoruz'²² denilmiştir.

2010 ve 2011 yıllarında PKK'nin askeri kolu HPG²³ güvenlik barajları hakkında benzer içerikli kısa açıklamalarda bulunmuş, ancak 2012 yazına kadar bu on bir baraja yönelik herhangi bir askeri eylemde bulunmamıştır. Diğer baraj projelerine yönelik işçilerin tutuklandığı ve baraj inşaat makinelerinin tahrip edildiği veya yakıldığı birçok saldırı düzenlenmiştir. Örneğin 9 Aralık 2011'de Diyarbakır (Amed) ilindeki Farqîn (Silvan) barajı²⁴ inşaatına ve 8 Eylül 2011'de Siirt ili Şêrwan (Şirvan) ilçesindeki bir baraja saldırı düzenlenmiştir.²⁵ Yine Dersim (Tunceli) ilinde de 2010 yılında bir barajdan çalışan iş makinelerine yönelik bir HPG saldırısı olmuştur. Anlaşılan o ki sık olmasa da HPG tarafından zaman zaman barajlara karşı saldırılar olmuştur. Ancak bu saldırılar barajları kuran şirketlerin projelerden tamamen çekilmesine yol açmamıştır. Hem saldırıların çok yoğun olmaması hem de Türk askeri güçlerin bu inşaat alanları korumaya çalışması inşaatların devam etmesine neden olmuştur.

Ancak güvenlik barajları konusunda durum 2012 yılın Temmuz ayında değişmeye başlamış gibi görünüyor. Temmuz'un sonunda HPG'nin Colemerg (Hakkari) kırsalında TSK'ya karşı eylemlerini yoğun şekilde arttırmasıyla beraber 14 Temmuz'da inşa halindeki Gölgeliyamaç barajına büyük bir baskın düzenleyerek 47 iş makinesini ateşe vermiş, tüm inşaat alanını tahrip etmiştir. Bu baskından 2013 Mart ayına kadar inşaata çatışmaların yoğunluğundan dolayı devam edilememiştir. Bu baskınla beraber Colemerg ilindeki tüm güvenlik baraj faaliyetlerin durma noktasına geldiği alınan haberlerden anlaşılmaktadır²⁶. Bu durum Şirnex'te (Şırnak) de 4 ile 7 no.lu barajları da etkileyip inşaatları yavaşlatmıştır. Dahası 23 Ağustos 2012'de geçen bir habere göre Gölgeliyamaç barajı iptal edilmiştir²⁷. Ancak haberde bu iptal yapılan HPG baskınıyla ilişkilendirilmemektedir. Bu haberin ne kadar doğru olduğu DSİ web sitesinden anlaşılamamaktadır.

Mart 2013'de yeni bir siyasal süreçle çatışmaların tamamen durması ve PKK gerillaların geri çekilmesi sonucu Türk hükümeti bu durumu fırsat bilip baraj inşaatlarına devam etmiş ve bu durum halk arasında ciddi tepkilere neden olmuştur. Barajlarla birlikte maden, termik santral ve karakol gibi diğer altyapı ve askeri projelere de yüklenen Türk hükümetine karşı Nisan ayından itibaren sivil protestolar gelişmeye başlamıştır. Örneğin Mayıs ayında Şirnex merkeze bağlı Toptepe Köyü yakınlarında yapılması planlanan termik santrale karşı birkaç protesto düzenlendi. Şirnex Çevre Platformu öncülüğünde 12 Mayıs'ta "Şirnak termik santral istemiyor, doğa için pikniğe" sloganıyla bir etkinlik düzenlendi. Sivil toplum kuruluşlarının da destek verdiği pikniğe yaklaşık 5 bin kişi katıldı. Bu etkinlikte "Şirnak duman

22 Fırat Haber ajansı (ANF): HPG şirketleri baraj için uyarıyor, 12.07.2009.

23 Fırat Haber ajansı (ANF): Barajlar konusunda HPG uyarısı, 22.04.2010.

24 Fırat Haber ajansı (ANF): Baraj inşaatına baskın yapan gerillalar 9 aracı ateşe verdi, 10.11.2011.

25 Fırat Haber ajansı (ANF): Baraj Yapımına Karşı Gerilla Eylemleri, 09.09.2011.

26 Fırat Haber ajansı (ANF): HPG: Baraj Şantiyesi baskınında 47 araç yakıldı. 14.07.2012.

<http://www.firatnews.com/index.php?rupel=nuce&nuceID=65552>

27 En son Haber: PKK'nın sızmasını engelleyecek barajlar hazır, 23.08.2012, <http://www.ensonhaber.com/pkknin-sizmasini-onleyecek-barajlar-hazir-2012-08-23.html>

olmasın, termik santral kurulmasını" pankartlarıyla termik santral alanına yürüyüş yapıldı.²⁸

Bunun dışında Şirnex'in Qilaban (Uludure) ilçesi yakınlarındaki Habur 2 Köprüsü'nde bir araya gelen, aralarında milletvekili ve belediye başkanlarının da bulunduğu bir grup, karakol ve baraj yapımı ile arama noktalarını protesto etti. Buradan Andaç köyüne kadar yaklaşık 20 kilometre yürüyen grup, davul-zurna eşliğinde halay çekti.²⁹

Colemerg'de de baraj, termik santral ve karakollara karşı protestolar organize edildi. Seçimlerde seçilenlerin de katılımıyla binlerce insan 10 Haziran'da Gever ilçesinde bir araya gelip bu inşaatların bir an öncesi durdurulmasını talep etti ve hükümetin Kürtleri kandıramayacağını belirtti.³⁰

Sonuç

Irak devletiyle sınır olan ve Kürtlerin yoğun yaşadığı Şirnex ve Colemerg illerinde inşa edilmekte olan on bir barajın açık ve resmi bir şekilde 'güvenlik', yani askeri, amaçlı yapıldığı Devlet Su İşleri'nin raporlarında (DSİ) belirtilmektedir. Yetkililer sonradan bunu inkâr etmiş olsalar da buna kimse inanmamaktadır. Bu barajların herhangi bir sosyo-ekonomik amaçları yoktur. Türk devletinin bu 'Su Şişirme bentleriyle' hedefi, 'sınırın güvenliğini sağlamaktır' (DSİ'nin kullandığı tanımlama) veya daha doğrudan sözlerle 1980'li yıllardan bu yana devlete karşı silahlı ayaklanma içinde olan PKK'nin geçiş yollarını ve barınma olanaklarını sınırlandırmaktır. Son anda projelere eklenen elektrik üretimi amacı bu durumu değiştirmemektedir.

Türkiye ve dünyada pek çok baraj siyasi/askeri hedefleri de güttüğü için eleştirilirken, bu on bir baraj projesini ayıran nokta sadece askeri/güvenlik amacını taşımalarıdır.

Bu barajlar dünyada benzeri görülmemiş şekilde yasalar ve geçerli sosyal ve ekolojik kriterler ihlal edilerek hayata geçirilmektedirler. Yani kamuoyu ve etkilenen insanlar önceden hiç bilgilendirilmemiş, ani bir karar alınıp ön incelemesi 3 ayla sınırlı tutulup ihalesi yapılmış, ÇED uygulaması es geçilerek sosyal, kültürel ve ekolojik etki ve riskler hiç araştırılmamıştır. Bu güvenlik barajları, 1990'ların Kürt sorununa 'güvenlikçi ve baskıcı yaklaşımın' devamı niteliğindeki yapılar olarak değerlendirilebilir. 2013 Newroz'unda Kürt siyasi hareketi tarafından ilan edilen yeni siyasal süreçte Türk hükümetinin bu konudaki yaklaşımını gözden geçirmek bir yana, tam tersine, çatışmasızlık durumundan faydalanıp bir an önce bu barajları kurmaya çalıştığı görülmektedir. Güvenlik barajları önceden de şimdi de Türkiye'deki Kürt sorunundan kaynaklanan çatışmayı tahrik etme potansiyeline sahiptir. Türk ordusunun inşaat alanların etrafına kurduğu karakol ve askeri noktalar ile 2012 yılında bu barajların inşaatlarına HPG tarafından yapılan baskınlar bunu doğrulamaktadır. Bundan dolayı bu barajlar geniş alanların militarize edilmesine neden olmakta ve Türk devletinin Kürt sorununu çözmedeki isteksizliğini göstermektedir.

Bu araştırmada ele alınan on bir barajla Türkiye Cumhuriyeti literatüre yeni bir terim kazandırmıştır: 'Güvenlik barajı'. Neyin veya kimin 'güvenliği'nin sağlandığı sorgulamakla beraber bu projelerin toplumun ihtiyaçlarına hiç bir şekilde faydalı olmadığı ortadadır. Bunun için de bölgede yaşayan toplum son dönemlerde bu barajlara aktif şekilde karşı çıkmaktadır.

28 Habere bak: http://www.birgun.net/actuel_index.php?news_code=1368434729&year=2013&month=05&day=13

29 Habere bakın: <http://www.haberler.com/bdp-liler-karakol-ve-baraj-yapimini-protesto-etti-4713898-haberi/>

30 Habere bakın: <http://www.guneydoguespres.com/haber-5960-KARAKOL-VE-BARAJ-YAPIMINA-PROTESTO.html>